

מבט על, גיליון 1211, 4 בספטמבר 2019

המלחמה בתימן: צפון מול דרום ועתיד יחסי ריאד-אבו דאבי

ענבל נסים-לובטון, יואל גוז'נסקי וארי הייסטין

על רקע הצהרת איחוד האמירויות על כוונתה להסיג את כוחותיה מתימן, הרחיבו הכוחות הבדלנים בדרום המדינה הנתמכים על ידי את אחיזתם שם. זאת במקביל למתיחות גוברת בין איראן לארצות הברית וחשש מהסלמה צבאית באזור. למרות הניסיון לשדר "עסקים כרגיל", בפועל ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, שהובילו את הלחימה בתימן נגד המורדים החות'ים, מחזיקות בתפיסה שונה באשר לעתיד המדינה, המפוצלת למעשה בין ממשלים, כוחות צבאיים ומערכות כלכליות, ובעיקר ניכרת החלוקה ההיסטורית בין צפון לדרום והתביעות הנובעות ממנה. נראה שלסעודים לא נותר מנוף לחץ משמעותי כעת מול החות'ים ותומכיהם. מנוף הלחץ נמצא הרחק בושינגטון, שם מבקשים להחזיר את הצדדים למו"מ, הפעם בחסותה ובסיועה של עומאן. התרופפות ציר ריאד-אבו דאבי בתימן, ואולי אף התפרקותו, תשחק לידי איראן ותהיה לה השפעה שלילית על האינטרסים של ישראל וארצות הברית, המבקשות להגביר את הלחץ על איראן ושותפותיה באזור.

בתחילת אוגוסט הרחיבו הכוחות הבדלנים, התובעים עצמאות לדרום תימן ונהנים מתמיכת איחוד האמירויות, את אחיזתם בדרום תימן ובין היתר השתלטו על ארמון הנשיאות ומתקנים צבאיים בעדן - עיר הנמל האסטרטגית ובירתה החלופית של ממשלת תימן המודחת. התפתחות זו הושפעה מהצהרת איחוד האמירויות על כוונתה להסיג את כוחותיה מתימן, על רקע מתיחות גוברת בין איראן לארצות הברית וחשש מהסלמה צבאית באזור. למרות שריאד ואבו דאבי מנסות לשדר "עסקים כרגיל" והכריזו על הקמת ועדה בילטרלית לניהול "הפסקת האש", בפועל, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, שהובילו את הלחימה בתימן נגד המורדים החות'ים, מחזיקות בתפיסה שונה באשר לעתיד תימן, המפוצלת למעשה בין ממשלים, כוחות צבאיים ומערכות כלכליות, ובעיקר ניכרת החלוקה ההיסטורית בין צפון לדרום והתביעות הנובעות ממנה. חלוקה כזו עלולה להציב את שתי בעלות הברית המרכזיות בקואליציה הערבית, בשני צדי המתרחש ולאתגר את מערכת היחסים ביניהן, כמו גם את המאבק האזורי מול איראן. בעוד שערב הסעודית פועלת להחזיר את תימן למסגרת המדינתית המאוחדת טרם המלחמה ולהשיב על כנו את הממשל שהודח בתחילת 2015, הרי שאיחוד האמירויות מעדיפה לבסס קשרים עם מדינת דרום תימן, שממדיה ומורכבותה קטנים יותר מאשר במדינה המאוחדת, ושמשרתת אינטרסים אסטרטגיים וכלכליים של איחוד האמירויות.

בעקבות השתלטות המורדים החות'ים על חלקים נרחבים בתימן מסוף 2014 ובראשית 2015 ובכלל זה על הבירה צנעא, נמלטו אנשי ממשלו של הנשיא עבד רבו מנסור האדי לבירת מדינת הדרום לשעבר – עדן. בחודשי המלחמה הראשונים, האדי וחלק מאנשיו גלו לריאד. מעדן ומריאד ניהל השלטון המודח מערכה בסיוע ערב הסעודית והקואליציה האזורית שהיא ייסדה במרץ 2015 נגד החות'ים. נוכחותו של השלטון המודח בדרום תימן זימנה מראשיתה מתחים בינו לבין ה"תנועה לשחרור הדרום", על אף ששני הצדדים נמנו על הקואליציה נגד החות'ים. ככל שהחריפה

המלחמה, גברה הביקורת בדרום על ה"אורחים" מצנעא ביחס לניהול המדינה בדרום וכישלון המערכה הצבאית. בכירים בתנועה הדרומית תבעו להרחיב את ייצוגם במערכי הממשל, בהתאם לתרומתם למלחמה נגד החותיים ולמעמדם ההיסטורי בדרום. הגיבוי והתמיכה בהם מצד איחוד האמירויות, חברת הקואליציה, הניעו את ייסודה של "מועצת המעבר הדרומית", שהפכה לכוח המוביל והחזק בתביעה לשחרור הדרום. לצדה עמדו לוחמים מ"רצועת הביטחון", שהקימה איחוד האמירויות, כחגורת הגנה צבאית למחוזות הדרום מפני החותיים. רוב לוחמי "רצועת הביטחון" עומדים לרשותה של מועצת המעבר והם פועלים בשמה במחוזות עדן, אבין, אל-דאלע ושבווה.

מפגן הכוח של לוחמי "רצועת הביטחון" בעדן, בראשית אוגוסט השנה, הבהיר ביתר שאת את משמעותם הצבאית ואת כוחה הפוליטי של "מועצת המעבר הדרומית". נראה כי תימן ניצבת על ספה של מלחמת אזרחים בתוך מלחמת האזרחים המתחוללת בה מזה חמש שנים. מועצת המעבר ואנשיה תפסו את ארמון הנשיאות בעדן ב-10 באוגוסט וקראו לכינון מדינה עצמאית בדרום. מנהיגם, עידרוס א-זובידי, הדגיש כי החתירה לאיחודה מחדש של תימן פרושה חזרה למצב שהוביל למלחמה ולכן יש להשיב לדרום את עצמאותו, כפי שהיה טרם האיחוד במאי 1990. בראייתו, סדר זה הולם את תנאיה החברתיים, התרבותיים והפוליטיים של תימן, וגם את מרבית ההיסטוריה של המרחב התימני. הוא קרא לגורמים בינלאומיים, ממשל האדי והסעודים להיעתר לכינונה מחדש של מדינת דרום. אלא שהתגובה הסעודית וההתנהלות של "מועצת המעבר" לעת עתה היא בעיקר צבאית והיא מתרחבת באזורי הדרום, באבין ושבווה למשל, חרף הצהרות הבדלנים על נסיגת הכוחות מעדן וקריאה של הקואליציה לפתוח במשא ומתן.

מדינת דרום עצמאית אינה משרתת את האינטרסים הסעודיים או את ממשלת האדי, בפרט כאשר מרבית שטחי מדינת הצפון לשעבר מצויים בשליטת החותיים, שאותם מגדירה ערב הסעודית "שלוחה איראנית" בדרום חצי האי ערב. אלא שבפועל, זוהי תמונת המצב הנוכחית בתימן. מנגד, מדינת דרום עצמאית היא משאת הנפש של התנועה הדרומית ותומכיה, אולם "מועצת המעבר" נתונה לביקורת על התנהלותה. התנגדות במחוז שבווה לדרך הפעולה שלה, הובילה להצטרפות של לוחמים תומכי עצמאות הדרום, לכוחות של האדי. גם לאיחוד האמירויות יש אינטרס בקיומה של מדינת דרום, כיוון שזו תסייע לווסת תחרות כלכלית עם נמליה בדובאי ואבו-דאבי ולהרחיב פעילות כלכלית עם מדינות באפריקה. בנוסף, מדינת דרום תאפשר למדינות המפרץ הקטנות, לנהל קשרי חוץ שלא במסגרת "מאבק הענקים" בין איראן לערב הסעודית.

המחלוקות שהתגלעו בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות ולכוחות שנהנים מתמיכתן בתימן הן ביטוי לאינטרסים השונים שלהן מלכתחילה. ערב הסעודית התרכזה באיום שנשקף בעיקר מכיוון החותיים, התוקפים מטרות אסטרטגיות, אזרחיות וצבאיות בשטחה. היא הייתה מוכנה לשתף פעולה עם כוחות שונים, בהם כאלו המזוהים עם האסלאם הפוליטי ואפילו עם מפלגת "אסלאח" התימנית, שאותה הגדירו הסעודים כארגון טרור. איחוד האמירויות, לעומתה, רואה בכוחות אלו איום על יציבותה וביטחונה הלאומי, ואי-יציבות בדרום תימן כאיום על חופש השיט בים הערבי וסביב מיצרי באב אל-מנדב, לצד אינטרסים כלכליים אחרים.

בשלב זה, על הפרק מספר שאלות פתוחות. ראשית, מעניין יהיה לראות כיצד ההתפתחויות האחרונות במלחמה בתימן ישפיעו על היחסים בין מוחמד בן סלמאן, יורש העצר הסעודי, לבין

מוחמד בן-זאיד, יורש העצר של איחוד האמירויות, ששיתוף הפעולה המדיני והצבאי ביניהם בתימן בתחילת המלחמה היה עדות לחוזק הקשרים בין המדינות. אך האם ההכרזה על מהלך פינוי הכוחות של איחוד האמירויות מתימן משקף הרעה ביחסים בין המדינות או קשור לזירה התימנית בלבד? יתכן שפינוי הכוחות מתימן משקף רצון מצדה של איחוד האמירויות להתרחק מהמערכה שערב הסעודית הובילה על רקע הביקורת בקונגרס האמריקאי, לקזז הפסדים שנגרמו במהלך המערכה המתמשכת ולרכז קשב ומשאבים מול האיום המרכזי – איראן, ואפשר שאף לפייסה. ועדיין, לשתי המדינות אינטרס לגבש חזית אחידה ולאחות פערים ביניהן, שאותם איראן מבקשת להרחיב.

בנוסף, הנסיגה הצבאית של איחוד האמירויות מתימן תקשה על הסעודים להכריע את החות'ים, ולו משום שנטל הלחימה הקרקעית נופל בעיקר על כתפי איחוד האמירויות ומתבטא ברובו באמצעות שכירי חרב מסומליה ומקולומביה וכוחות לוחמים מקומיים. הסטאטוס-קוו מקשה על ערב הסעודית ויתכן שבשל כך היא תיאלץ להתפשר במשא ומתן מול החות'ים. סיטואציה זו בעייתית לממלכה, שמבקשת "לרדת מן הסולם" לאור הסלמת ההתקפות של החות'ים על יעדים בערב הסעודית והחצנת הקשר שלהם עם איראן (מינוי שגריר לטהרן). החות'ים בוודאי מעודדים מההתפרקות המעשית של הקואליציה מולם, מהנזק הנגרם לדימוי ערב הסעודית, הן כ"נמר של נייר" והן כתורמת לאסון ההומניטרי בתימן. יתכן שריאד תיאלץ לאמץ קו מרוסן מזה שאפיין את לחימתה מאז תחילתה - ומנגד תשכלל את מערכי ההגנה האווירית, ההגנה הפאסיבית ויכולות המודיעין - כדי לאפשר תקיפה נקודתית של יעדי טק"ק חות'ים. נראה שלסעודים לא נותר מנוף לחץ משמעותי כעת מול החות'ים ותומכיהם. מנוף הלחץ נמצא הרחק בווינגטון, שם מבקשים להחזיר את הצדדים למו"מ, הפעם בחסותה ובסיועה של עומאן.

ארצות הברית וישראל אמורות להיות מודאגות מתוצאות הסכסוך בתימן, בוודאי אם נסיגת איחוד האמירויות תעניק רוח גבית לחות'ים. נסיגה כזו עלולה לקבע מצב שבו החות'ים, ששיתוף הפעולה בינם לבין איראן הולך ומתהדק בעקבות המלחמה, שולטים במדינת צפון-תימן, וימשיכו לפגוע במתקנים אסטרטגיים בערב הסעודית ולאיים על חופש השיט בים האדום. התרופפות ציר ריאד-אבו-דאבי בתימן, ואולי אף התפרקותו, תשחק לידי איראן ותהיה לה השפעה שלילית על האינטרסים של ישראל וארצות הברית, המבקשות להגביר את הלחץ על איראן ושותפותיה באזור.